

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărți

ISTORIE

IDEI FUNDAMENTALE

LITERA

București
2020

CUPRINS

10 INTRODUCERE

ORIGINEA OMULUI ACUM 200 000 DE ANI – 3500 î.Hr.

- 20 **Cel puțin la fel de important precum călătoria lui Cristofor Columb sau *Apollo 11***
Primii oameni sosesc în Australia
- 22 **Totul era atât de frumos, atât de proaspăt**
Picturi rupestre la Altamira
- 28 **Fondarea Europei de azi își are originile în evenimentele de la sfârșitul epocii glaciare**
Marele Îngheț
- 30 **O civilizație strălucită răsare în Anatolia**
Situl de la Çatal Höyük

CIVILIZAȚII STRĂVECHI 6000 î.Hr. – 500 d.Hr.

- 36 **Să aducem domnia dreptății asupra pământului**
Codul lui Hammurabi
- 38 **Toate teritoriile s-au prosternat la picioarele lui într-o eternitate**
Templele de la Abu Simbel

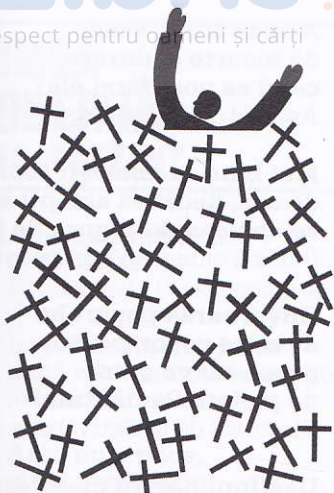
- 40 **Atașamentul este sursa suferinței**
Siddhartha Gautama predica budismul
- 42 **Indicii despre existența unui sistem de scriere pictografică pe teritoriul Greciei**
Palatul din Cnossos
- 44 **Pe timp de pace, fiii își îngroapă tații, dar, în război, tații își îngroapă fiii**
Războaiele medice
- 46 **Administrația este în mâna celor mulți**
Democrația ateniană
- 52 **Nimic nu e cu neputință pentru cel care încearcă**
Cuceririle lui Alexandru cel Mare
- 54 **Dacă dinastia Qin și-ar atinge scopul, lumea întreagă i-ar deveni prizonieră**
Primul Împărat reunește China
- 58 **Și așa pieriră tiranii**
Ăsasinarea lui Iulius Caesar



- 66 **Sub acest semn vei învinge**
Bătălia de la podul Milvius
- 68 **Orașul care cucerise lumea a fost el însuși cucerit**
Jaful Romei
- 70 **Alte evenimente**

LUMEA MEDIEVALĂ 500–1492

- 76 **Caută să-ți extinzi imperiul și fă-l și mai glorios**
Belisarie recucerește Roma
- 78 **Adevărul s-a pogorât și falsitatea a dispărut**
Mahomed primește revelația divină
- 82 **Un lider la umbra căruia națiunea creștină trăiește în pace**
Încoronarea lui Carol cel Mare
- 84 **Conducătorul e bogat, dar statul e în ruină**
Răscoala lui An Lushan
- 86 **Avânt în spirit și trezire a inteligenței**
Fondarea Bagdadului
- 94 **Nicicând Anglia nu a mai cunoscut asemenea teroare**
Raidul vikingilor la Lindisfarne
- 96 **Biserica Romană nu a greșit niciodată**
Controversa pentru Învățătură



- 98 Un om menit să devină stăpân al statului**
Minamoto Yoritomo devine șogun
- 100 Oamenii din regatul nostru vor avea și își vor păstra toate aceste libertăți, drepturi și concesii**
Semnarea Magna Carta
- 102 Cel mai puternic om din lume, ca forțe armate, teritorii și tezaur**
Kubilai Han cucerește dinastia Song
- 104 N-am spus nici jumătate din ce-am văzut, căci am știut că nimeni nu m-ar crede**
Marco Polo ajunge la Shangdu
- 106 Cei care până acum au fost mercenari pe doi bani obțin răsplata eternă**
Căderea Ierusalimului
- 108 Munca unor giganti**
Construcția Angkor Wat
- 110 El nu lasă nici un emir sau slujbaș regal fără daruri în aur**
Hagialâcul lui Mansa Musa la Mecca
- 112 Dă-i soarelui să se adape din sângele dușmanului**
Fondarea orașului Tenochtitlán
- 118 Abia dacă unul din zece oameni a rămas în viață**
Epidemia de ciumă bubonică din Europa
- 120 Am lucrat să îndeplinesc voința cerurilor**
Hongwu fondează dinastia Ming
- 128 Zdrobește-i pe dușmanii poporului meu creștin**
Căderea Granadei
- 130 Am inventat 28 de litere noi**
Regele Sejong cel Mare introduce o nouă scriere
- 132 Alte evenimente**
-
- EPOCA MODERNĂ TIMPURIE 1420–1795**
-
- 138 Voi cădea odată cu orașul meu**
Căderea Constantinopolului
- 142 Luându-ne după Soare părăsiram Lumea Veche**
Cristofor Columb ajunge în America
- 148 Această linie va fi considerată o graniță perpetuă**
Tratatul de la Tordesillas
- 152 Anticii nu au ridicat niciodată clădiri atât de înalte**
Începutul Renașterii italiene
- 156 Războiul a devenit ceva diferit**
Bătălia de la Castillon
- 158 La fel de diferiți de noi precum ziua și noaptea**
Schimbul Columbian
- 160 Conștiința mi-e captivă întru cuvântul Domnului**
Cele 95 de teze ale lui Martin Luther
- 164 Începu un război în Boemia, pe care o subjugă și îi impuse religia lui**
Defenestrarea de la Praga
- 170 Regalitatea este un leac pentru spiritul de revoltă**
Cuceririle lui Akbar cel Mare
- 172 Nutreau o mare speranță și zel profund**
Călătoria corabiei *Mayflower*
- 174 Și-i vom tăia capul cu coroana pe el**
Execuția lui Carol I
- 176 Existența însăși a plantațiilor depinde de aprovizionarea cu servitori negri**
Înființarea Companiei Regale Africane
- 180 Nu-i loc pe lume unde să nu se vorbească despre acțiuni**
Deschiderea Bursei din Amsterdam
- 184 După victorie, leagă-ți curelele coifului**
Bătălia de la Sekigahara
- 186 Folosește barbari pentru a-i controla pe barbari**
Revolta celor Trei Feude
- 188 În acest tratat am cultivat matematica încât implică filosofia**
Newton publică *Principia*

189 **Cât de departe mă gândesc
că ar putea ajunge omul**
Călătoriile căpitanului Cook

190 **Statul sunt eu**
Ludovic al XIV-lea își începe
domnia personală în Franța

191 **Nu vă uitați armele –
cele mai respectabile
argumente pentru
dreptul regilor**
Bătălia de la Québec

192 **Culege toată cunoașterea
răspândită pe suprafața
Pământului**
Diderot publică *Enciclopedia*

196 **Am construit orașul
ca o fereastră prin care
să pătrundă lumina Europei**
Fondarea orașului
Sankt-Petersburg

198 **Alte evenimente**

SOCIETĂȚI ÎN SCHIMBARE 1776–1914

204 **Considerăm acest
adevăr ca evident:
toți oamenii sunt egali**
Semnarea Declarației
de Independență

208 **Sire, este o revoluție!**
Căderea Bastiliei

214 **Trebuie să fac din
popoarele Europei
un singur popor,
iar din Paris capitala lumii**
Bătălia de la Waterloo



216 **Să punem piatra de temelie
a libertății americane
fără teamă. Ezitarea
înseamnă pieire**
Bolívar înființează
Gran Colombia

220 **Viața fără industrie
este vinovăție**
Locomotiva cu aburi a lui
Stephenson este operațională

226 **Poți alege să privești
în altă parte, dar nu mai poți
susține că nu ai știut**
Legea de abolire
a comerțului cu sclavi

228 **Societatea a fost ruptă
în două**
Revoluțiile din 1848

230 **Această întreprindere
va aduce beneficii uriașe**
Construcția Canalului Suez

236 **Cele mai frumoase
și mai minunate forme
de viață au evoluat
și continuă să evolueze**
Darwin publică
Despre originea speciilor

238 **Să ne înarmăm. Să luptăm
pentru frații noștri**
Expediția Celor O Mie

242 **Aceste triste scene
de moarte și durere,
când se vor sfârși ele?**
Asediul de la Lucknow

243 **Mai bine să abolești robia
de sus, decât să aștepti să
se abolească singură de jos**
Rusia îi eliberează pe iobagi

244 **Guvernarea poporului
de către popor, pentru
popor, nu va pieri
de pe fața Pământului**
Discursul de la Gettysburg

248 **Destinul nostru manifest
este de a ne răspândi
pe continent**
Goana după Aur din California

250 **America este cel mai mare
creuzet al lui Dumnezeu**
Deschiderea Ellis Island

252 **Țara să se îmbogățească
și armata să se întărească**
Restaurația Meiji

254 **În mână țin universul
și puterea de a ataca
și a ucide**
Al Doilea Război al Opiului

256 **Ar trebui să fiu gelos
pe Turnul Eiffel.
E mai faimos decât mine**
Inaugurarea Turnului Eiffel

258 **Dacă aş putea,
aş anexa alte planete**
Conferința de la Berlin

260 **Poporul meu va învăța
principiile democrației,
dictatura adevărului
și tehnicile științei**
Revoluția Junilor Turci

262 **Fapte, nu vorbe**
Moartea lui Emily Davison

264 **Alte evenimente**

Receptiv pentru oameni și cărți

LUMEA MODERNĂ 1914-PREZENT

- 270 Adesea îți doreai să fi murit**
Bătălia de la Passchendaele
- 276 Istoria nu ne va ierta dacă nu luăm puterea acum**
Revoluția din Octombrie
- 280 Asta nu e pace, ci un armistițiu pe 20 de ani**
Tratatul de la Versailles
- 281 Moartea e soluția tuturor problemelor. Zero oameni – zero probleme**
Stalin preia puterea
- 282 E o prostie să nu ai încredere în viitorul economic al SUA**
Marea Criză de pe Wall Street
- 284 Adevărul e că oamenii sunt sătui de libertate**
Incendierea Reichstagului
- 286 Când începi un război, nu dreptatea contează, ci victoria**
Invazia nazistă în Polonia
- 294 Soluția finală la problema evreiască**
Conferința de la Wannsee
- 296 Nu am făcut decât să zburăm și să dormim**
Podul Aerian al Berlinului
- 298 În miez de noapte, când lumea întreagă va dormi, India se va trezi la viață și libertate**
Independența și împărțirea Indiei
- 302 Numele statului nostru va fi Israel**
Fondarea Israelului
- 304 Marșul cel Lung este un manifest, o forță de propagandă și o semănătoare**
Marșul cel Lung
- 306 Ghana, patria ta dragă, e liberă pe veci**
Nkrumah obține independența Ghanei
- 308 Ne privim în ochi și cred că celălalt tip tocmai a clipit**
Criza rachetelor din Cuba
- 310 Oameni din toată lumea privesc către satelit**
Lansarea satelitului *Sputnik*
- 311 Am un vis**
Marșul spre Washington
- 312 Nu voi pierde Vietnamul**
Incidentul din golful Tonkin
- 314 O revoluție nu este un pat de trandafiri**
Invazia din Golful Porcilor
- 316 Spulberați lumea veche, construiți una nouă**
Revoluția Culturală din China
- 318 Îl vom apăra cu sângele nostru și vom răspunde agresiunii prin agresiune și răului prin rău**
Criza Suezului
- 322 Cortina de Fier e dată la o parte**
Căderea Zidului Berlinului
- 324 Toată puterea poporului**
Proteste din 1968
- 325 Niciodată, niciodată, și iar niciodată**
Eliberarea lui Nelson Mandela
- 326 Creează o situație insuportabilă, de nesiguranță totală, fără speranță de supraviețuire**
Asediul orașului Sarajevo
- 327 Dragi concetățeni, astăzi ne-au fost atacate modul nostru de viață și libertatea**
Atacurile de la 11 septembrie
- 328 Căutările pe internet afectează lumea**
Lansarea primului website
- 330 O criză începută pe piața ipotecară a Americii a adus sistemul financiar mondial în prag de colaps**
Criza financiară globală
- 334 Este o zi despre toată familia umană**
Populația globală depășește 7 miliarde
- 340 Alte evenimente**
- 342 GLOSAR**
- 344 INDICE**
- 351 SURSĂ A CITATELOR**
- 352 MULȚUMIRI**



Libris
Respectiv pentru oameni și cărți

Primii oameni (*Homo sapiens*) apar în **Africa de Est**; oamenii de **Neanderthal** (*Homo neanderthalensis*) trăiesc în **Europa și Asia de Vest**.

Oamenii din Paleolitic încep să creeze **artă** (sculpturi animaliere și picturi rupestre) și **artefacte** (bijuterii, arme și unelte decorative).

Survine o perioadă foarte rece, cunoscută ca „**Marele Îngheț**”. Oamenii și animalele din regiunile nordice mor sau migrează spre sud.

Este fondat orașul **Ierihon** (West Bank sau Cisiordania de azi). Este **cel mai vechi oraș din lume** locuit și astăzi.



ACUM CCA **200 000** DE ANI

ACUM CCA **40 000** DE ANI

ACUM CCA **23 000** DE ANI

ACUM CCA **9000** DE ANI

ACUM CCA **45 000** DE ANI

ACUM CCA **35 000** DE ANI

ACUM CCA **15 000** DE ANI

CCA **7500** I.HR.



Oamenii **se răspândesc** în toată lumea și se stabilesc în **Eurasia** și **Australia**, unde ajung cu barca pornind din Asia de Sud-Est.



Apar primele **figurine umane** reprezentând, de regulă, femei. Acestea sunt sculptate din os, fildeș, teracotă și piatră.



Oamenii sosesc în **America de Nord**, fie traversând **podul de uscat** dintre Asia și America de Nord (strâmtoarea Bering), fie **pe mare**.



Se pun bazele unei **așezări** la **Çatalhöyük** (Turcia centrală); dovezi de **ritualuri** complexe indică o **coeziune socială**.

Există credința larg răspândită că originile rasei umane se află în Africa. Prin evoluție biologică și selecție naturală, genul *Homo* evoluează în Africa de Est timp de milioane de ani, concomitent cu cimpanzeii – cele mai apropiate rude. Prin aceleași procese biologice, *Homo sapiens* – oamenii moderni – evoluează concomitent cu alți hominizi (rude ale oamenilor, printre care neanderthalienii, dispăruți acum 40 000 de ani).

Acum circa 100 000 de ani, grupurile răzlețe de vânători și culegătorii nu se distingeau prin nimic de celelalte primat. Însă, nu se știe exact când, oamenii încep să se schimbe, nu datorită proceselor evoluției biologice, ci prin evoluție culturală. Ei și-au dezvoltat abilitatea de a-și modifica

modul de viață prin crearea de unelte, limbaj, credințe, norme sociale și artă. Când au început să picteze imagini cu animale pe pereții peșterilor sau să sculpteze figurine în piatră sau în os, oamenii se distanțaseră net de celelalte animale. La început, transformarea este lentă, dar capătă un impuls incredibil de-a lungul mileniilor. Oamenii au devenit singurele animale cu o istorie.

Descoperirea istoriei

Dezvoltarea timpurie a culturilor și societăților umane pune o mare problemă istoricilor. Primele scrieri nu au fost inventate decât târziu în istoria omului – acum circa 5 000 de ani. Prin tradiție, perioada de dinainte de scriere tinde să fie expeditată în preistorie, întrucât nu există nici un document pe

care să îl poată studia istoricii. Totuși, în ultimii ani se dezvoltă o serie de noi metode științifice – printre care studiul materialului genetic și datarea cu carbon a rămășițelor organice. Alături de metodele clasice ale arheologiei, acestea le permit oamenilor să afle mai multe despre perioada de dinaintea apariției scrierii.

Povestea trecutului îndepărtat al omenirii se află într-o constantă revizuire întrucât cercetarea științifică face noi descoperiri pe măsură ce noile cercetări generează schimbări radicale de perspectivă. Reexaminarea unei peșteri, a unui sit funerar sau a unui craniu uman poate pune sub semnul întrebării numeroase cunoștințe larg acceptate. Totuși, în secolul XXI, istoria primilor oameni poate fi descrisă cu un grad ridicat de încredere.

Libris

În Serbia, există dovezi ale **topirii cuprului** în Orientul Apropiat se inventează **roata**, însă a fost utilizată probabil pentru olărit, nu pentru transport.

Începe **Epoca Bronzului în Orientul Apropiat** și se naște **civilizația de pe valea Indului** în subcontinentul indian.

Scrierea cuneiformă, unul dintre cele mai **vechi** sisteme de scriere, apare în **Sumer**, sudul Mesopotamiei (Irakul de azi).

Este clădit un **ansamblu din pietre la Stonehenge** (Anglia), în centrul unei incinte de pământ ridicate cu 500 de ani înainte; pietrele vor fi rearanjate ceva mai târziu.

↑
CCA 5000 î.Hr.

↑
CCA 3300 î.Hr.

↑
CCA 3000 î.Hr.

↑
CCA 2500 î.Hr.

CCA 4000 î.Hr.

Se dezvoltă **civilizații în Mesopotamia**, de-a lungul văii Tigru-Eufrat (Irakul, Siria și Kuwaitul de astăzi), unde se pun bazele **agriculturii irigate**.

CCA 3100 î.Hr.

Narmer **unifică Egiptul** de Jos și cel de Sus, devenind regele **primei dinastii**; **hieroglifile** egiptene sunt prevalente.

CCA 2700 î.Hr.

Se construiesc primele **piramide** de piatră – **morminte** monumentale din Egipt; Marea Piramidă de la Gizeh este construită două secole mai târziu.

CCA 1800 î.Hr.

Scrierea alfabetică (protosinaitică, bazată pe hieroglife) apare în **Egipt**; stă la originea celor mai multe alfabete moderne.

Vânători-culegători nomazi

Toți istoricii concordă că, până acum aproximativ 12 000 de ani, oamenii erau vânători-culegători care foloseau unelte de piatră și trăiau în grupuri mici. Această perioadă se numește Epoca Paleolitică (Epoca veche a Pietrei). Fiind o specie de succes, oamenii s-au extins rapid, ajungând la circa 10 milioane și răspândindu-se pe aproape toată suprafața Pământului. În general, ei s-au adaptat foarte bine la schimbările climatice majore care aveau să dureze zeci de mii de ani, deși au migrat temporar din regiuni nordice, cum ar fi Anglia și Scandinavia de azi, în perioadele cele mai reci ale epocii glaciare.

Oamenii trăiau într-o relație strânsă cu mediul, dar impactul

lor asupra mediului, chiar și în această epocă timpurie, nu a fost unul neapărat benign. Există o coincidență tulburătoare între răspândirea vânătorilor de-a lungul planetei și extincția megafaunei, cum ar fi mamuți lănoși și mastodonti. Deși vânătoarea nu este considerată singura cauză a extincției – și clima ar fi jucat un rol important –, vânătoarea pare să fi creat, din perspectiva noastră modernă, un precedent îngrijorător.

Revoluția agriculturii

Modul de viață pe care îl descriem ca „natural” al vânătorilor-culegători pare a fi jucat un rol important în extincția anumitor specii. Studiul rămășițelor primilor vânători-culegători sugerează

că strămoșii noștri se bucurau de hrană din abundență, obținută fără prea mult efort, și sufereau de foarte puține boli. Nu se știe cu exactitate ce i-a motivat pe oameni să se stabilească în sate permanente și să dezvolte agricultura, cultivând plante și domesticind animale. Munca pământului era istovitoare, iar primele epidemii au apărut tocmai în sate agricole.

Oricare ar fi fost consecința imediată asupra calității vieții, dezvoltarea așezărilor și a agriculturii a dus clar la creșterea densității populației. Cunoscută și ca Revoluția Neolitică (sau Epoca nouă a Pietrei), această perioadă a constituit o răscruce în dezvoltarea umană, deschizând drumul întemeierii și creșterii primelor orașe și ducând la „civilizații” sedentare. ■



CEL PUȚIN LA FEL DE IMPORTANT PRECUM CĂLĂTORIA LUI CRISTOFOR COLUMB SAU APOLLO 11

PRIMII OAMENI SOSESC ÎN AUSTRALIA
(ACUM CCA 60 000 – ACUM 45 000 DE ANI)

CONTEXT ISTORIC

FOCUS Migrație

ÎNAINTE

acum cca 200 000 de ani
Homo sapiens (omul modern)
se dezvoltă în Africa.

**acum cca 125 000–45 000
de ani** Grupuri de *Homo sapiens*
migrează din Africa.

DUPĂ

**acum cca 50 000–30 000
de ani** Hominizi denisovani
în sudul și centrul Rusiei.

acum 45 000 de ani *Homo sapiens*
ajunge în Europa.

acum cca 40 000 de ani
Extincția neanderthalienilor.
Ultimele lor situri descoperite
se află în Peninsula Iberică.

acum cca 18 000 de ani
Homo floresiensis.

acum cca 13 000 de ani
Oamenii sunt prezenți lângă
Clovis, New Mexico, SUA.
Totuși, se pare că nu au fost
primii oameni pe continent.

Homo sapiens evoluează în Africa.

Homo sapiens se răspândește
în **Orientul Apropiat**, apoi
se retrage în Africa. Mult mai
târziu ocupă teritorii din
Europa și Asia de Vest.

După ce migrează în **Asia
de Sud**, grupuri de *Homo sapiens*
iau calea coastei
spre **Asia de Sud-Est**.

În Eurasia de Vest, *Homo sapiens*
întâlnește **alte specii de hominizi:**
neanderthalienii și denisovanii.

***Homo sapiens*
ajunge
în Australia.**

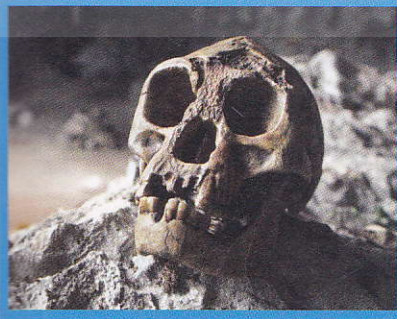
Toate speciile de hominizi **dispar**, cu excepția *Homo sapiens*.

Oamenii moderni sunt singura specie de mamifere răspândită global. De la apariția în Africa, acum 200 000 de ani, *Homo sapiens* s-a răspândit repede în lume – dovadă a curiozității speciei noastre de a explora teritorii, dar și a creativității care i-a permis să se adapteze la diverse

habitate. Mulți consideră că abilitatea oamenilor de a exploata teritorii costiere a fost cheia răspândirii de-a lungul coastelor din sudul Asiei.

Nici măcar fauna și flora din Australia nu au constituit o barieră în calea migrațiilor. Este posibil ca oamenii să fi sosit pe continent acum doar 60 000 de ani, însă cele

Respect pentru oameni și cărți



Rămășițe de *Homo floresiensis* au fost descoperite în insula indoneziană Flores în 2003. Unele studii sugerează că dimensiunile reduse se datorau mai degrabă unei boli, nu unei noi specii.

mai recente informații contrazic această teorie. Se poate ca grupuri mai mici de hominizi să fi vizitat continentul mult mai devreme, însă dovezile sugerează o răspândire a coloniilor din Australia cu doar 45 000 de ani în urmă, cam în aceeași perioadă cu sosirea *Homo sapiens* în Europa.

Alte specii de hominizi

Homo sapiens este prima specie de hominizi care sosește în Australia.

***Homo sapiens*: singurii hominizi supraviețuitori**

Nu există dovezi de violență între oameni și alte specii. ADN-ul omului modern arată prezența unor gene de tip neanderthal și denisova, deci speciile se reproduceau între ele, deși rareori.

Deși neanderthalienii erau constructori abili și vânători de excepție care fabricau instrumente de piatră, se poate ca oamenii moderni să se fi adaptat mai rapid și să fi fost mult mai capabili să facă față schimbărilor climatice din era

Totuși, în anumite părți din Eurasia, oamenii intră în competiție. La sosirea primilor oameni în Europa, neanderthalienii se aflau pe continent de vreo 250 000 de ani, fiind urmașii unei specii numite *Homo heidelbergensis*. Aceștia se adaptaseră la viața din regiune.

Mult mai la est, în peștera Denisova (Munții Altai, Rusia), s-au descoperit dovezi ale existenței unei specii misterioase – denisovanii – de la care avem doar ADN. Totodată, în insula Flores din Asia de Sud-Est au fost descoperite fosile ale unei alte specii de hominizi cu creier mic – *Homo floresiensis* – cu vechime de 18 000 de ani. Unii consideră că erau oameni moderni afectați de o boală specifică, nu o specie aparte.

Dintre aceste specii, *Homo sapiens* este singura care a supraviețuit și a colonizat Lumea Nouă. Podul de uscat Beringia dintre Rusia și Alaska, format în urma scăderii nivelului mării ca rezultat al erei glaciare, le permitea oamenilor să ajungă în America din Asia

glaciară. Ei au dezvoltat noi unelte de piatră, dar și tehnici de lucru care le permiteau să folosească oase și coarne de animale pentru unelte. Au stabilit și rețele extinse de ajutor reciproc, fiind capabili să transporte resurse pe distanțe mari, sporindu-și astfel șansele de supraviețuire. Această adaptabilitate culturală le-a permis oamenilor să intre în competiție cu vecinii lor, pentru a-și asigura acces la resurse mai greu de obținut.

“

Atacul fulger al oamenilor asupra Americii este dovada ingenuității și adaptabilității speciei *Homo sapiens*.

Yuval Noah Harari
Sapiens (2011)

”

de Nord-Est. Data exactă a acestui proces de colonizare este controversată: se crede că uneltele de piatră cu o vechime de 13 000 de ani provin de la „cultura Clovis” și ar fi aparținut primilor oameni din Lumea Nouă. Există și situri mai vechi, însă cele mai recente, în special în America de Sud, generează ipoteze controversate.

Rețeaua socială

Până la noi dovezi, destinul denisovanilor și al speciei *Homo floresiensis* rămâne un mister, iar studii recente arată că neanderthalienii au dispărut acum 40 000 de ani. Se consideră că *Homo sapiens* a supraviețuit mulțumită abilităților de adaptare, ținând cont de schimbările climatice din ultima perioadă a glaciațiunii. Se crede că aceștia, față de alte specii, dispuneau de rețele sociale mult mai extinse, cu un rol fundamental în asigurarea supraviețuirii speciei în vremuri de restriște, dar și în procesul de colonizare a teritoriilor străine pe care le întâlneau când urmau migrația turmelor de animale. ■

TOTUL ERA ATÂT DE FRUMOS, ATÂT DE PROASPĂT

**PICTURI RUPESTRE LA ALTAMIRA
(ACUM CCA 40 000 DE ANI)**

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți



CONTEXT ISTORIC

Respectiv **FOCUS** oameni și cărți

Cultură paleolitică

ÎNAINTE

acum cca 45 000 de ani

Omul modern ajunge în Europa.

acum cca 40 000 de ani

Sunt realizate cele mai vechi opere de artă cunoscute din Europa, cum ar fi sculptura Omul Leu de la Hohlenstein-Stadel, Germania.

DUPĂ

acum cca 26 000 de ani

Se descoperă un mormânt cu trei cadavre la Dolní Věstonice, în Republica Cehă.

acum cca 23 500 de ani

„Prințul” din peștera Arene Candide este înmormântat în Italia. La gâtul acestuia este atârnat un colier din scoici.

acum cca 18 000 de ani

Punctul culminant al ultimei ere glaciare.

Complexul rupestru de la Altamira, lângă Santander (coasta de nord a Spaniei), este alcătuit dintr-o serie de tune-uri și camere cu o lungime de circa 300 m. În acest complex au fost descoperite unele dintre cele mai frumoase exemple de artă din Epoca Pietrei (sau Paleolitic). Picturile din aceste peșteri, descoperite în anii 1880, erau atât de impresionante încât au fost considerate falsuri, fiind nevoie de vreo 20 de ani pentru a putea fi declarate creații originale provenind de la strămoșii noștri preistorici. Dovezi ale unor îndeletniciri artistice datează de peste 35 000 de ani, deși majoritatea picturilor au fost create mult mai târziu, acum circa 22 000 de ani. Acestea includ și imagini din celebra Sală a Bizonului, în care tavanul este acoperit cu reprezentări multicolore ale acestui animal. Picturile sunt realizate cu multă măiestrie fiind atent aplicate pe pereții ondulați ai peșterii, ceea ce conferă imaginilor un aspect tridimensional.

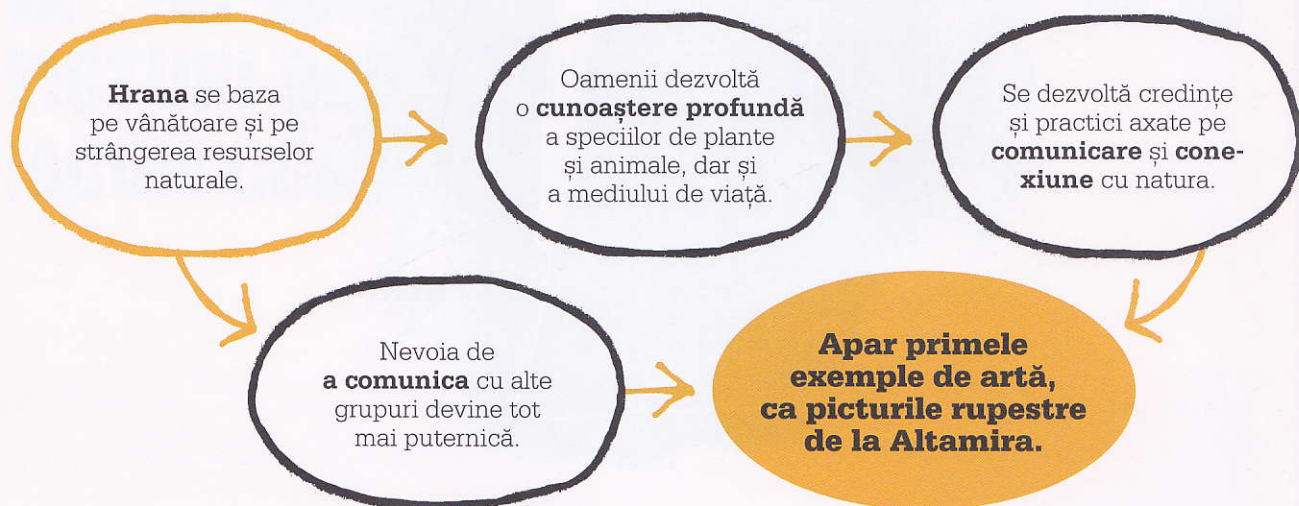
Elanul artistic

Au fost descoperite și alte astfel de picturi rupestre, în special în

sud-vestul Franței și în nordul Spaniei. Acestea includ nu doar reprezentări animaliere, ci și semne, simboluri și urme de mâini gravate sau pictate. Arheologii încă încearcă să descifreze sensul și rolul artei în Epoca Pietrei. Cea mai simplă explicație este că oamenii apreciau pur și simplu arta, la fel ca azi. Alți specialiști sugerează că detaliile incredibile specifice anumitor imagini – încă poate fi determinat sexul animalului sau anotimpul în care a fost observat – denotă că picturile ofereau informații vitale pentru supraviețuire, de exemplu ce animal trebuia vânat și când și cum putea fi găsit și ucis.

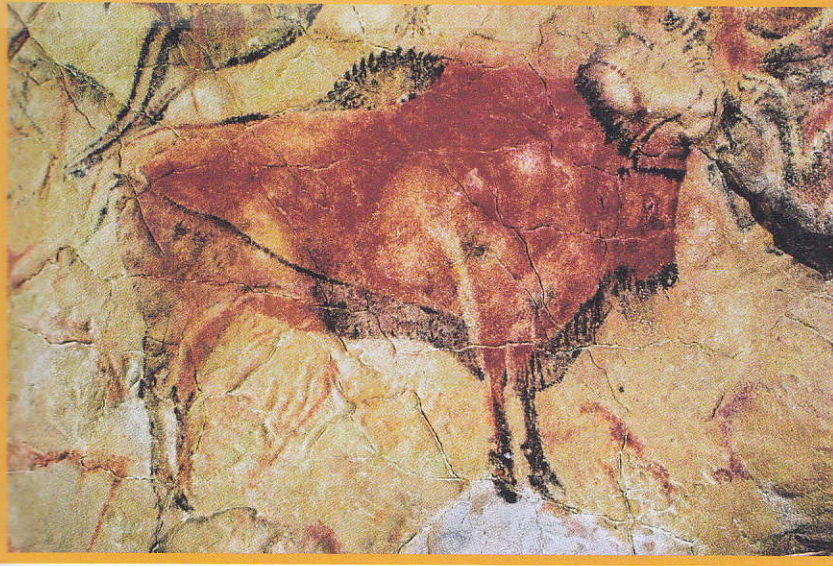
Ritualuri de vânătoare

Există și posibilitatea ca arta rupestră să fi fost strâns legată de credințele oamenilor din Paleolitic. Și azi există societăți care trăiesc din vânătoare și împărtășesc credințe animiste – potrivit cărora animalele, plantele și natura au un suflet cu care oamenii interacționează în viața de zi cu zi. Mulți specialiști în religii, sau șamani, ai acestor societăți credeau că au abilitatea de a comunica cu aceste

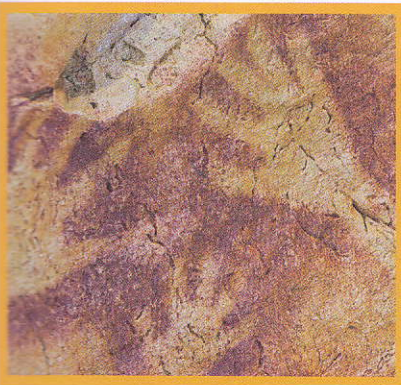


Vezi și: Primii oameni sosesc în Australia 20–21 ■ Marele Îngheț 28–29 ■ Situl de la Çatal Höyük 30–31

Respect pentru oameni și cărți



animale pentru a vindeca bolnavi sau răniți. Potrivit istoriei, arta rupestră a fost creată de șamani în momente de transă sau de conștiință alterată, ca parte din comunicarea cu spiritele acestor animale. Așadar, unii cercetători sugerează că există posibilitatea ca societățile paleolitice să fi avut credințe similare. Despre șamani se credea



Amprentele din peștera Fuente del Salín din Cantabria, Spania, au fost probabil lăsate de tineri, sugerând că aventura subpământeană ar fi putut fi un rit de trecere la maturitate.

și că erau capabili să se transforme în animale pentru a le încuraja să se predea vânătorilor, ceea ce poate explica și anumite ilustrări ale unor forme animaliere combinate cu cele umanoide: Omul Leu de la Hohlenstein-Stadel (Germania) sau Vrăjitorul din grota Les Trois Frères (Franța), o figură umană cu coarne.

Se poate ca realizarea acestor imagini animaliere să fi fost parte dintr-o serie de ritualuri „magice” menite să crească șansele de succes la vânătoare. În cazul unor societăți care depindeau de resurse animaliere pentru o parte semnificativă din dieta lor, importanța unor asemenea ritualuri nu poate fi trecută cu vederea.

Ceremonii de inițiere

Alți cercetători au observat că multe urme de mâini și de picioare descoperite în apropiere de vestigii artistice rupestre par să aparțină unor tineri. Călătoria în peșteri întunecate, adânci, umede și potențial periculoase,

Structura undulatoare a peșterilor de la Altamira accentuează senzația de tridimensionalitate a reprezentărilor animaliere din Sala Bizonului.

fără alte obiecte decât lămpi umplute cu grăsime animală, pare să fi fost un rit de inițiere pentru tineri, care necesita mult curaj pentru a fi trecut cu bine.

Morminte și viața de apoi

Cele mai multe dovezi ale practicilor religioase și rituale au fost descoperite prin excavarea unor morminte străvechi. De exemplu, în Republica Cehă, în situl Dolní Věstonice, au fost descoperite trei corpuri îngropate laolaltă, într-o postură sexuală sugestivă – unul dintre corpurile masculine este așezat în direcția pelvisului unui corp feminin, iar corpul masculin de cealaltă parte este înmormântat cu fața în jos. Un pigment de culoare roșie, numit ocră, a fost stropit peste capetele celor decedați și peste pelvisul femeii. Interesant este că toți cei trei »

“

Oameni de pretutindeni și dintotdeauna au împărtășit un instinct de bază: reprezentarea sinelui și a lumii înconjurătoare prin imagini și simboluri.

Jill Cook

Ice Age Art (2013)

”

indivizi ai aceleiași malformații scheletice rare, ceea ce sugerează că ar fi fost rude. Deși motivul pentru care aceste corpuri au fost aranjate astfel rămâne un mister, este clar că este vorba despre o simbolică mai profundă decât simpla dispunere funcțională a trupurilor.

În alte situri au fost descoperiți indivizi îngropați cu „bunuri funerare” – de exemplu, colierul din scoici descoperit în peștera Arene Candide, Italia, sau sulițele sculptate în fildeș de mamut descoperite lângă rămășițele a doi copii la Sunghir, Rusia. Unii cercetători sugerează că prezența acestor indivizi cu bijuterii bogat decorate – mai ales tineri care nu avuseseră timp să își consolideze o reputație menită să le asigure o înmormântare specială – demonstrează existența unei ierarhii sociale și a faptului că încep să se dezvolte diferențe de statut în anumite grupuri. Totuși, aceste diferențe nu par să atingă o scară largă decât

mult mai târziu. Clar este că, pentru prima dată, oamenii încep să fie din ce în ce mai preocupați de viața de apoi și de modul în care ființele ar trebui să pătrundă acolo.

Marcare a teritoriului

Alți cercetători au observat că arta rupestră paleolitică „clasică” – în marea ei majoritate – e mai abundentă în sud-vestul Franței și în nordul Spaniei. Se pare că aceste regiuni erau prielnice vieții umane: chiar și în perioadele de glaciațiune maximă, climatul sudic – cu temperaturi mai ridicate și, prin urmare, cu habitate mai productive – atrăgea turme mari de animale. Prin urmare, se pare că oamenii trăiau aici în grupuri mult mai mari, învecinate, ceea ce genera tensiuni sociale privind marcarea teritoriului și asigurarea resurselor.

După cum grupurile sociale de azi – fie suporterii de fotbal, fie state-națiune – utilizează simboluri cum ar fi steaguri și costume și

Oamenii se cred elemente într-o lume vie, în care animale, plante și chiar peisaje și obiecte neînsuflețite au vieți individuale.

Brian Fagan
Cro-Magnon (2010)

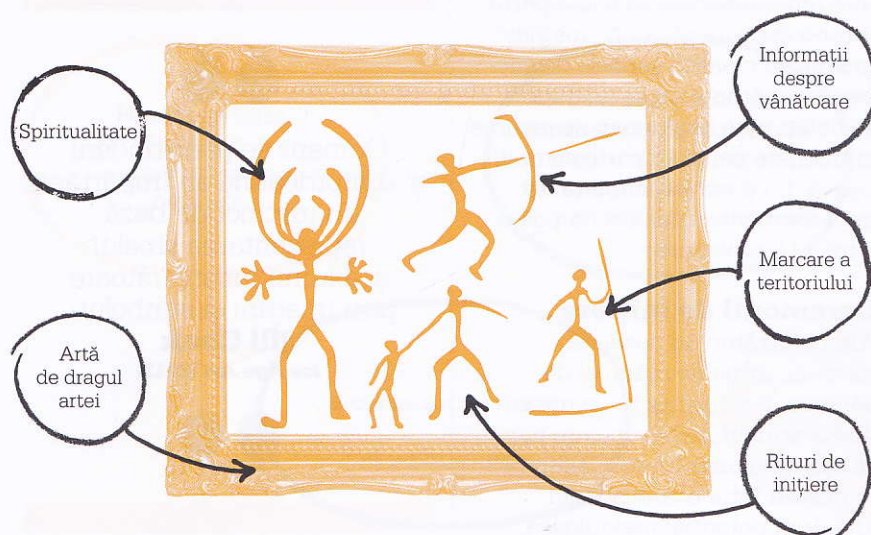
marchează teritorii, granițe și identități etnice, așa și grupurile sociale din Paleolitic, de pe teritoriul Europei, își decorau peșterile din aceleași motive într-o vreme când exista o competiție acerbă pentru resurse.

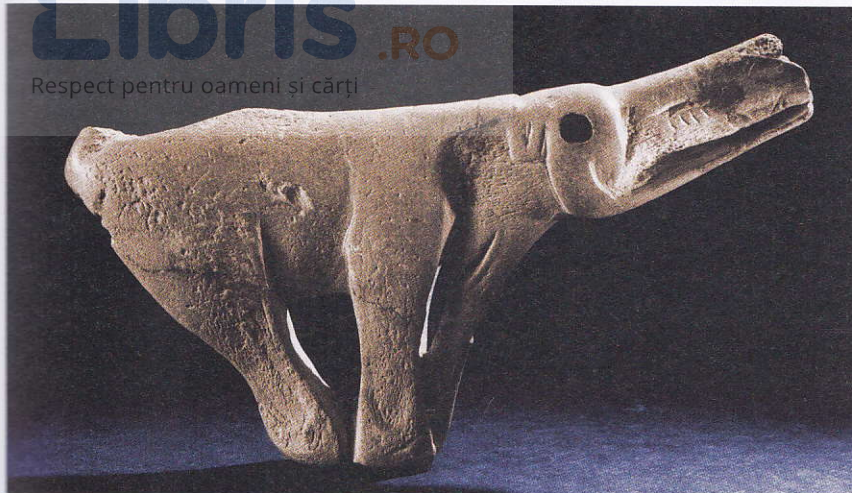
Cooperare pentru supraviețuire

Interacțiunile sociale complexe ne permit să înțelegem cum a reușit *Homo sapiens* să supraviețuiască în mediul neprielnic din Europa în era glaciară. Vânătorii trăiau, probabil, în grupuri mici cu o densitate scăzută a populației. Cele mai multe situri descoperite nu atestă prezența unor clădiri sau a unor structuri complexe de habitat, ceea ce sugerează că oamenii erau în continuă mișcare, în funcție de vreme și de mediu, și că urmau turmele de animale (cum ar fi cerbi) care migrau sezonier.

Abilitatea lui *Homo sapiens* de a crea noi relații le-a permis comunităților de vânători să colaboreze la nevoie. Când resursele erau suficiente, aceștia vânau împreună, reușind astfel să atace turme în locuri în care acestea erau vulnerabile, cum ar fi văi înguste sau vaduri de râuri. În perioadele mai calde,

Istoricii nu sunt convinși că arta rupestră ascunde înțelesuri precise. Există mai multe ipoteze privind funcționalitatea ei: arta de dragul artei, spiritualitate, ritualuri de inițiere, marcarea teritoriului sau chiar împărtășire a unor informații importante despre vânătoare.





aceste grupuri se despărteau din nou și se instalau pe teritorii extinse, pentru a găsi suficiente resurse naturale încât să poată supraviețui.

Tehnologii timpurii

Vânătorii depuneau un efort considerabil pentru făurirea uneltelor de vânătoare, care făceau diferența între viață și moarte. Ei atașau vârful din piatră la bețe, producând sulite pe care le aruncau direct către pradă, folosind așa-numitele aruncătoare de sulite. Aceste aruncătoare erau create special pentru a putea fi folosite de la distanță

mare și a spori forța loviturii. Unelte asigurau succesul vânătoriei, așa că nu este surprinzător că unele aruncătoare erau frumos sculptate și decorate, uneori chiar cu reprezentări ale animalelor vâdate. În mod similar, oamenii ciopleau cu migală harpoane foarte complexe din oase și coarne, pe care le foloseau la pescuit.

Primele seminte ale unei societăți

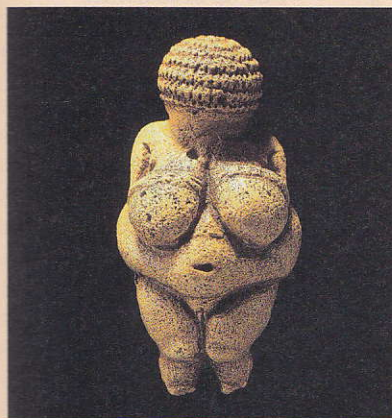
Sule și ace atent sculptate în os sugerează că oamenii din era glaciară își făceau și haine din piele

Unelte de vânătoare, cum ar fi acest aruncător de sulite, erau deseori sculptate în forma animalelor pe care le ucideau; de cele mai multe ori, acestea înfățișau chiar animalul vânat. Se poate să fi fost vorba despre un „ritual magic” menit să asigure succesul vânătoriei.

de animale, fiind mult mai preocupați de vestimentație decât predecesorii lor. Totodată, ei fabricau și alte obiecte – de la bijuterii din dinți de animale și din scoici la figurine sculptate în piatră sau modelate din argilă. Se pare că aceste obiecte erau folosite ca daruri sau la trocuri cu indivizi din alte grupuri ca parte a unei rețele sociale la scară largă.

Mediul de viață imprevizibil din Europa în timpul Ultimului Maxim Glaciar impunea împărțirea resurselor între grupuri, mai ales în perioadele de așa-zisă abundență. Dacă un grup avea dificultăți în găsirea resurselor într-o anumită regiune, cei care beneficiaseră anterior de bunăvoința respectivului grup puteau să îi returneze favoarea. Se poate ca acest tip de relații de schimb să fi generat rețele sociale și mai complexe, fundamentale supraviețuirii într-un mediu atât de dur. ■

Figurine Venus



Aceste figurine feminine cioplite sau sculptate în piatră, fildeș sau argilă reprezintă un tip de artefacte paleolitice descoperite în Europa. Se aseamănă între ele. Deși anumite detalii, cum ar fi trăsăturile faciale și picioarele, par a fi complet ignorate, caracteristicile sexuale feminine (sâni, abdomen, șolduri, coapse și vulvă) sunt deseori exagerate. Faptul că aceste figurine se evidențiază prin detalii legate de sexualitate și de fertilitate și forma rotundă a corpului (în era glaciară grăsimea corporală era un atu prețios)

ne sugerează că majoritatea aveau rol simbolic și erau obiecte magice asociate nașterii și, în general, fertilității.

Unii cercetători susțin că sculpturile o reprezintă pe „zeița-mamă”, dar nu există vreo dovadă care să justifice asemenea teorii. Alții consideră că figurinele transmit idei și simboluri culturale larg răspândite. În era glaciară, acestea ar fi jucat un rol crucial în interacțiunile sociale și în schimbul de resurse, informații sau de potențiali parteneri de căsătorie.



FONDAREA EUROPEI DE AZI ÎȘI ARE ORIGINILE ÎN EVENIMENTELE DE LA SFÂRȘITUL EPOCII GLACIARE MARELE ÎNGHET (cca 21 000 î.Hr.)

CONTEXT ISTORIC

FOCUS

Schimbări climatice

ÎNAINTE

acum cca 2,58 milioane de ani Începe Pleistocenul (era glaciară).

acum cca 200 000 de ani Apare *Homo sapiens*.

DUPĂ

cca 9700 î.Hr. Se sfârșește Pleistocenul, moment care marchează începutul Holocenului (epoca de astăzi) – o perioadă relativ caldă, cu climat stabil.

cca 9000–8000 î.Hr.

Se pun bazele agriculturii în Orientul Apropiat.

cca 5000 î.Hr. Marea atinge nivelul pe care îl cunoaștem în lumea modernă. Terenurile joase se scufundă.

cca 2000 î.Hr. Dispar ultimii mamuți care trăiau pe insula Wrangel, Rusia.

Schimbări climatice importante rezultă din modificarea poziției și a orientării Pământului în raport cu Soarele.

Marele Înghet extinde calota de gheață, care face nivelul mării să scadă.

Habitatele se modifică, iar speciile de plante și animale **se adaptează** pentru a putea supraviețui.

Animalele și oamenii colonizează **noi teritorii emerse din oceane**, însă acestea vor fi izolate din nou odată cu ridicarea nivelului mării.

Grupurile umane se confruntă cu noi dificultăți, dar și cu **noi oportunități**.

Abia recent oamenii de știință au început să ia în calcul modul în care relația om-mediu a influențat dezvoltarea societăților. Oamenii au evoluat în timpul ultimei glaciațiuni și au trecut prin modificări periodice de temperatură, de la condiții climatice glaciare la unele mai calde, ca azi (condiții climatice interglaciare). Totuși, spre sfârșitul erei glaciare,

aceste modificări devin mai pronunțate și au loc la intervale mai scurte. Pe la 21000 î.Hr., are loc un fenomen extrem – „Marele Înghet” – o perioadă cu temperaturi foarte scăzute, cunoscută și ca Ultimul Maxim Glaciar. Oamenii și animalele care trăiau în regiunile nordice fie nu au supraviețuit, fie s-au retras spre sud, spre Anglia, un teritoriu în care nu se extinsese calota de

Vezi și: Primii oameni sosesc în Australia 20–21 ■ Picturi rupestre la Altamira 22–27 ■ Situl de la Çatal Höyük 30–31 ■ Codul lui Hammurabi 36–37

Respect pentru oameni și cărți



Un mamut întreg a fost descoperit în Siberia, Rusia, în 1900 – primul exemplar complet descoperit vreodată. Fosila este expusă la Muzeul de Istorie Naturală din Sankt-Petersburg.

gheață. Cantitățile imense de apă de mare înghețată au dus la scăderea nivelului apei și la expunerea unor noi teritorii, precum Beringia – platoul continental care leagă America de Nord și Asia și, totodată, drumul pe care ajung pentru prima dată oamenii în America.

Creștere a temperaturilor

Temperaturile încep să crească din nou, iar clima relativ caldă și stabilă de astăzi se înregistrează pentru prima dată pe la anul 7000 î.Hr. Calota de gheață se topește, ridicarea apelor separă Eurasia de America, transformă Asia de Sud-Est într-un arhipelag, iar peninsulele ca Japonia și Marea Britanie devin insule. În cadrul acestui proces sunt izolate multe grupuri de oameni. Impactul asupra ecosistemelor a fost uriaș, astfel că megafauna dispare complet – cum este cazul mamuților. Stepa glaciară în care trăia megafauna este înlocuită de păduri în continuă expansiune. Pe tot globul, modificările climatice și activitatea umană (vânătoarea) contribuie la extincția multor

specii. Pădurile și zonele umede din noua lume postglaciară le oferă oamenilor noi posibilități de evoluție. Aceștia vânează mamifere de pădure mari, cum ar fi cerbul roșu și mistrețul, dar și mamifere mai mici, cum ar fi iepurii. Se dezvoltă și pescuitul și căutarea de resurse de hrană pe coastele mării. Pești migratori precum somonul, mamifere acvatice precum foca, păsări de apă și o serie de fructe, tuberculi, nuci și semințe devin parte integrantă din dietă.

Modificare a modului de viață

Regiunile bogate în resurse naturale se pare că nu au fost colonizate dintr-odată: grupurile umane trimiteau mici echipe de recunoaștere pe teren, pentru a identifica anumite resurse. De exemplu, oamenii din cultura natufiană din regiunea de est a Mării Mediterane puteau exploata cereale sălbatice în Orientul Apropiat. Unele grupuri încep să modifice mediul, taie copaci și incendiază păduri pentru a încuraja instalarea speciilor

“

Puțini oameni au trăit în asemenea condiții și modificări climatice extreme.

Brian Fagan
expert în preistorie umană

”

de plante și animale preferate. Ele încep selecția unor specii de plante și seamănă semințele soiurilor preferate și totodată controlează și gestionează reproducerea anumitor animale. Această manipulare a mediului duce la domesticirea speciilor și la crearea unei dependențe între animale și oameni. Ca atare, se dezvoltă agricultura, iar schimbările radicale din modul de viață al omului au impact și mai dramatic asupra mediului. ■

Carote de gheață și medii de viață din trecut

Paleoclimatologii studiază compoziția chimică a sedimentelor depuse în timp pe fundul oceanului, pentru a înțelege modificările climatice din trecut. Foraminiferele (mici protozoare marine) absorb două tipuri de oxigen (^{16}O și ^{18}O) din apa de mare. Întrucât ^{16}O este mai ușor, se evaporă mai repede în aer, dar, în perioadele mai calde, se transformă în ploaie căzând înapoi în apă. Așadar, moleculele ^{16}O și ^{18}O se regăsesc în apa de mare și în cochiliile

foraminiferelor în proporții relativ egale. Totuși, în condiții de frig, majoritatea ^{16}O evaporat nu revine în apă, ci îngheață, așa că apa mării conține mai mult ^{18}O decât ^{16}O . Odată cu moartea foraminiferelor, cochiliile lor se depun pe fundul oceanului și se acumulează. Paleoclimatologii sapă pe fundul oceanului pentru a extrage carote de sediment și a studia proporția de ^{16}O și ^{18}O în diferite straturi pentru a vedea modificările climatice de-a lungul timpului.